

Creativiteit tussen burger en bestuur

Inleiding

Hoe kan een gemeente het creatief talent in de stad benutten om problemen op te lossen en te anticiperen op nieuwe ontwikkelingen? Gemeenten worden met complexe problemen geconfronteerd, zoals spanningen tussen verschillende culturen, vergrijzing, de toenemende vraag naar zorg, milieuvervuiling, verkeeroverlast en werkloosheid. Kortom alle nationale kwesties krijgen de gemeenten op hun bordje. En die complexe problemen zijn niet meer alleen op te lossen met het aflopen van de procedures en met logisch en analytisch denken. Ze vragen om andere manieren van denken: niet alleen analytisch maar ook creatief, en intuïtief en ze vragen om andere vormen van bewonersparticipatie.

De hype is dat steden denken een creatieve stad te moeten zijn; terwijl ze eigenlijk moeten beginnen het creatief potentieel dat in hun stad aanwezig is aan te boren en ook hun eigen ambtenarenapparaat en politiek bestuur open, flexibel en creatief in te richten. Daarmee legt een stad de basis voor de ontwikkeling naar een creatieve stad die veel duurzamer is dan het importeren van de creatieve klasse. Bovendien is een creatieve stad die op dit concept is gebaseerd, een stad die de creatieve klasse niet als een nieuwe elite definieert, maar juist als middel om een groeiende groep mensen een maatschappelijk engagement te laten vervullen.

Op grond van deze basisgedachte geeft dit artikel een handreiking aan beleidsmakers van de gemeente: ambtenaren en politici. Maar ook beleidsmakers van maatschappelijke organisaties: kunnen zich aangesproken voelen.

Eerst worden de barrières voor creatieve beleidsontwikkeling in een stad geïnventariseerd. Maar er zijn ook positieve ontwikkelingen te bespeuren die kansen bieden voor creatief denken. Kansen die gemeenten moeten aangrijpen om creativiteit meer toe te laten bij het ontwikkelen van beleid. En dat vraagt om een cultuuromslag, een andere manier van denken binnen het gemeentelijk apparaat én om vernieuwende vormen van bewonersparticipatie.

Barrières voor creativiteit in de stad

Creatief talent in de stad kan zich alleen ontplooiën als daar ook ruimte voor is en als het gestimuleerd wordt. En onder creatief talent versta ik niet alleen de creatieve klasse zoals Florida die beschrijft in zijn boek *The Rise of the Creative Class*¹, maar al die burgers die in staat zijn om buiten bestaande patronen te denken

en die de wil hebben om de werkelijkheid om hen heen te veranderen en er een andere betekenis aan te geven. Natuurlijk kan de gemeente al haar energie steken in het binnenhalen van de creatieve klasse, maar eerst zullen enkele barrières opgeruimd moeten worden om nieuw talent binnen te halen en aanwezig talent vast te houden. En dit geldt niet alleen voor Haarlem, maar voor alle gemeenten in Nederland. Die barrières zijn:

Kortetermijnpolitiek

Veel wethouders zijn uit op scoren en dus op kortetermijnpolitiek. Dat is dodelijk voor een duurzame oplossing van complexe problemen als criminaliteit, radicalisering van de islam en de daarbijbehorende toename van discriminatie, de vergrijzing en het groter beroep op de onbetaalbare zorg. Allemaal problemen die de leefbaarheid aantasten en die hun weerslag hebben in gemeentelijk beleid. Deze problemen vragen om een langetermijnbeleid en niet om kortstondige successen.

De dwang van wet- en regelgeving

Natuurlijk is wet- en regelgeving belangrijk, maar de strengheid waarmee die toegepast wordt is hierin bepalend. Zolang ambtenaren zich krampachtig vasthouden aan of zich verschuilen achter de letter van de wet, is er weinig ruimte voor nieuw beleid en voor nieuwe oplossingen voor problemen. Begrijpelijk, want een claim wil niemand aan zijn broek hebben. Maar vaak gunt de ambtenaar zich niet eens de ruimte en de tijd om te zoeken naar meerdere opties.

De wijze waarop nieuwe initiatieven ontvangen worden, is evenmin erg stimulerend voor de initiatiefnemers. Het duurt lang voordat een initiatief door de molen van het gemeentelijk apparaat is gegaan en men een antwoord krijgt. Vooral initiatieven die 'nergens in een regelgeving of in bestaand beleid passen' hebben het nakijken.

De angst voor falen

Deze angst leeft niet alleen onder ambtenaren, maar ook bij gemeentebesturen. Er is geen cultuur van 'fouten maken mag en daar kun je van leren'. Zeker de politiek heeft daar grote hinder van; niet in de laatste plaats veroorzaakt door de gretigheid waarmee de media deze fouten breeduit etaleert. Die 'met geknepen billen'-politiek is dodelijk voor het scheppen van een creatief klimaat in de stad.

De waan van de dag

Veel managers kampen met tijdgebrek en leven bij de waan van de dag. Igor Byttebier, auteur van het boek *Creativiteit. Hoe? Zo!*,

schrijft daarover: ‘We leven in een periode waarin we op een fascinerende manier met tijd omgaan. Dit resulteert in een voortdurend gevoel van tijdgebrek. “Gebrek aan tijd” is een van de meest genoemde redenen waarom mensen niet aan vernieuwing toekomen. Door dit gevoel krijgen dringende zaken voorrang op belangrijke zaken voor het overleven van morgen (...) Tijdsdruk zorgt ervoor dat nieuwe ideeën minder kans krijgen omdat ze meer tijd en inspanning vergen dan oude oplossingen, die men gewoon uit de kast kan halen. Hoe groter de tijdsdruk, hoe sterker de tendens om te grijpen naar oude oplossingen. Terwijl nieuwe ideeën juist als gevolg kunnen hebben “dat er tijd te winnen is” door zaken anders aan te pakken.’²

De na-aap cultuur

Gemeentebesturen willen graag bij de toptien van creatieve steden in Nederland horen. De Creativiteitsindex van Florida heeft hieraan zeker bijgedragen. Gemeenten wedijveren met elkaar in het aantrekken van de creatieve klasse en van creatieve bedrijvigheid, en in het ontwikkelen van prestigieuze objecten. Wat echter voor de ene stad goed werkt, heeft niet automatisch een positief effect op een andere stad. Projecten zijn niet te kopiëren. Elke stad kent zijn eigen unieke culturele en historische erfgoed.

Het NIMBY-denken

Bewoners (de andere partij bij gemeentelijke beleidsontwikkeling) zijn geneigd om bij de oplossing van problemen vooral te denken aan hun eigen voor- of achtertuin. Ze overzien vaak niet het grotere geheel en de consequenties van bepaald beleid voor de gehele stad.

Inspraakprocedures

Veel bewoners beroepen zich op inspraakprocedures als ze het niet eens zijn met het voorgenomen beleid van de gemeente. En in die procedures worden alleen bezwaren opgeworpen. Er is geen cultuur waarin men wordt gestimuleerd om constructief mee te denken over alternatieve oplossingen.

Bekende netwerken

Veel mensen die zich betrokken voelen bij de stad zijn al jaren actief en zijn zelf bekende vergadertijgers geworden. Dat is hun niet kwalijk te nemen, want er zijn steeds minder vrijwilligers te vinden om hun werk over te nemen. Dat betekent dat steeds dezelfde mensen al jarenlang meedenken met de gemeente en ook vast komen te zitten in een denkpatroon. De stellingnamen over en weer zijn vaak tevoren al bekend. Dat levert weinig nieuwe en verrassende gezichtspunten op.

Haarlem, een creatieve stad?

In het voorjaar van 2005 wijdde het weekblad *HP/De Tijd* een artikel aan Haarlem. Haarlem was de mooiste stad van Nederland. 'Haarlem biedt rust, ruimte en regelmaat. Het is gemoedelijk en vriendelijk, straalt aan alle kanten welvaart uit, kent een groot aantal prettige mooie woonbuurten, heeft een goed geoutilleerd stadshart, en een prachtige omgeving.' In hetzelfde artikel vertelt wethouder Ruimtelijke Ordening Mimi Rietdijk dat ze op bezoek ging bij haar Amsterdamse collega Duco Stadig toen ze net wethouder was geworden. 'Ze wilde van hem weten wat voor beeld hij van Haarlem had. Hij zei: "voor mij is het net Perugia, in Italië – een stad die ongeschonden mooi ligt te zijn – maar waar je zo aan voorbijrijdt" (...) "Je begrijpt, dat beeld wilde ik onmiddellijk kantelen. Haarlem kan zich helemaal niet veroorloven in schoonheid stil te staan. Dynamiek is nodig." (...) Haar vrees is niet langer gegrond. De lokroep is sterk genoeg: Amsterdam had het maar Haarlem heeft het!'

Maar wat heeft Haarlem? Want is het voldoende om die schoonheid en prettige woonbuurten te hebben of vraagt een stad meer dan alleen dat? En hoe komt het dat een groep zelfstandig ondernemers zich niet geroepen voelt om met een innovatief stadsproject, dat onlangs gestart is, op het gemeentebestuur af te stappen?

Een stadsproject dat past binnen het concept van 'de creatieve stad' zoals omschreven in dit boek. Het project 'Maatschappelijk Betrokken Ondernemerschap in de Wijk' heeft tot doel om als zelfstandig ondernemers (eenpitters die zich freelance verhuren aan bedrijven en volgens ieder denkbare definitie grotendeels behorend tot de 'creatieve klasse') een positieve bijdrage te leveren aan het welzijn van hun buurt. Via een netwerk waarin ze elkaar informeel ontmoeten, besteden ze ook een deel van hun tijd aan vrijwilligerswerk in hun buurt. Een prachtig project, omdat het mes aan drie kanten snijdt: ondernemers netwerken met elkaar en spelen elkaar opdrachten toe, door dat netwerk bevordert de sociale cohesie in de wijk en door ook maatschappelijke activiteiten te ondernemen, vergroten zij de leefbaarheid in de wijk.

Als iedere gemeente vraagt Haarlem zich al jaren af hoe het de kloof tussen burgers en bestuur kan overbruggen en hoe het op andere manieren bewoners kan betrekken bij het ontwikkelen van beleid en het oplossen van problemen. De reden om niet bij de gemeente aan te kloppen, is dat ondernemende burgers daar niet veel van te verwachten hebben, behalve dan bureaucratische rompslomp en opgenomen worden in de systematiek van bestemmingsplannen en inspraakprocedures. Ondernemende burgers zijn eerder geneigd om naar de Kamer van Koophandel te stappen of contact te leggen met de voorzitter van het MKB: die kennen ze, daar kun je zaken mee doen en daarvoor hoef je niet wekenlang te wachten op een reactie. Haarlem kan dan wel de mooiste stad van Nederland zijn, maar hoe creatief is de gemeente bij het ontwikkelen van beleid en hoe open staat ze voor nieuwe innovatieve burgerinitiatieven?

Kansen en nieuwe ontwikkelingen

Dit lijkt een ontmoedigend beeld, maar dat zou tekortdoen aan de vele pogingen tot vernieuwing die hoopgevend zijn voor een creatieve beleidsontwikkeling.

Te denken valt aan de volgende ontwikkelingen:

Besef over kloof burgers en politiek

De politiek is zich er terdege van bewust dat het belangrijk is om de kloof tussen burgers en politiek te overbruggen. Men ziet het belang ervan in om werkelijk contact te hebben met de burgers en te weten wat er speelt. Spreekuren van wethouders, één loket voor publieke zaken, interactieve beleidsontwikkeling, experimenten in het kader van stedelijke vernieuwing en (in sommige gevallen) de oprichting van enkele (burger)denktanks en klantenpanels zijn bemoedigende initiatieven in die richting.

Integraal (samen)werken

Ook vormen van integraal samenwerken worden uitgetoetst, met name als het gaat om stedelijke vernieuwing zoals ISV-beleid (Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing) en GSB (Grote Steden Beleid). Meerdere afdelingen van een gemeente worden bij een project betrokken om een bepaald probleem op te lossen. Ook al blijft deze samenwerking vaak beperkt tot tijdelijke projecten, het is een stap in de goede richting.

Interactieve beleidsontwikkeling

Vaker worden bewoners betrokken bij het ontwikkelen van beleid. Sommige gemeenten hebben de moed om al in een vroeg stadium bewoners te betrekken bij de analyse van problemen én bij de oplossing en uitvoering ervan. Bewoners worden dan werkelijk betrokken als participanten en niet alleen als consumenten. Dat vraagt om lef en je kwetsbaar en open durven opstellen voor andere oplossingen dan die de gemeente zelf voor ogen heeft.

Ruimte voor experimenten

In steeds meer gemeenten worden experimenten uitgevoerd met het doel bepaalde problemen op te lossen. Een voorbeeld daarvan is de wijk Lewenborg in Groningen, waar ik via het Impulsteam van het ministerie van VROM betrokken was bij de sociale herstructurering. De gemeente heeft er het initiatief genomen om gezamenlijk met alle organisaties en vrijwilligersclubs uit die wijk de problemen op te pakken. Dat lijkt zo vanzelfsprekend, maar niets is minder waar. Nog steeds is het zo dat organisaties langs elkaar heen werken en weinig gebruikmaken van elkaars deskundigheid en diensten.

Actief leiderschap

In het gemeentelijk apparaat wordt steeds meer aandacht besteed aan het bevorderen van actief leiderschap; verantwoordelijkheid nemen voor je eigen werk. Ambtenaren worden steeds vaker getraind in het nemen van eigen verantwoordelijkheid en in creatief denken; daarmee leren ze steeds meer hoe ze kunnen omgaan met veranderingen en met de dynamische omgeving waarin ze werkzaam zijn.

Toegankelijke informatie op het internet

De komst van internet dwingt gemeenten om informatie over hun beleid en werkwijze kenbaar te maken aan een breed publiek. En ook de mogelijkheden om daarop te reageren als burger worden vergroot. Dat verbreedt de participatiemogelijkheden enorm.

Naar een creatief gemeentelijk beleid

Er zijn dus zowel belemmeringen als stimulansen voor gemeenten om het creatieve talent te gebruiken voor het oplossen van de problemen van de stad. Vanuit een jarenlange praktijk met interactieve beleidsontwikkeling en creatief denken geef ik hieronder drie invalshoeken voor de ontwikkeling van een creatief gemeentelijk beleid: het creëren van een creatief milieu, het betrekken van bewoners als coproducenten van beleid en het ontwikkelen van een open en flexibele cultuur binnen het gemeentelijk apparaat.

Een creatief milieu

Visionaire denkers zijn nodig die een heldere visie hebben op de toekomst van de stad.

Geen tunneldenken, maar een brede kijk op de lange termijn is essentieel. Een visionair denker is iemand die een sfeer creëert van 'fouten maken mag als je er maar van leert'. Visionair denken vanuit het gemeentebestuur is noodzakelijk, maar op meerdere strategische punten moeten er denkers zijn in de stad die het beleidsproces inspireren en coördineren.

Belangrijk voor een creatieve stad is ook het ontwikkelen van een sterke, eigen identiteit. Charles Landry geeft in zijn boek *The Creative City*³ aan dat deze gebaseerd kan zijn op historische waarden en tradities (het cultureel erfgoed), maar zeker ook op nieuwe identiteiten. Een gezamenlijke identiteit van de stad en haar onderscheidend vermogen ten opzichte van andere steden werken bindend én motiverend. Juist in deze tijd waarin steden en gebouwen steeds meer op elkaar lijken, is onderscheid nodig. Door bij het oplossen van problemen ook gebruik te maken van de bronnen uit het verleden, kunnen nieuwe inzichten verworven worden. Creativiteit is namelijk niet alleen het nieuwe scheppen, maar ook op een andere wijze

omgaan met het oude! Elke stad heeft in essentie haar eigen unieke verleden, haar *unique selling point*. De vraag is hoe dat eigene kan bijdragen aan de oplossing van de problemen van deze tijd.

En creatief denken is nodig om complexe problemen op een andere manier te bekijken. Bekende denkpatronen en routineuze analyses voldoen niet meer. Men is geneigd te zien wat men wil zien en niet te zien wat men niet wil zien. Het creatieve denken kan als een gevaar worden beschouwd, omdat het de status quo van professionele werkers aantast. Vooral specialisten zijn gewend om vanuit één invalshoek naar problemen te kijken. De vraag is dan hoe je mensen op een andere manier kan laten denken. Als de noodzaak daar is (bijvoorbeeld een crisis) dan wil een *mindshift* nog wel lukken, maar uit eigen beweging anders gaan denken is heel moeilijk. Creatief denken is ook te leren. Er zijn vele creatieve denktechnieken die mensen stimuleren om uit hun bekende denkpatroon te stappen en andere oplossingen te bedenken (zie elders in dit boek). Belangrijkste is dat er sprake is van een open cultuur en dat alle ideeën welkom zijn. Juist die ruimte om meerdere mogelijkheden te onderzoeken, haalt mensen uit hun bekende denkpatroon. Het trainen van gemeenteambtenaren en burgers in creatief denken is daarom meer dan ooit nodig om hun te leren een probleem vanuit meerdere invalshoeken te durven bekijken en op te lossen.

Naast het oplossen van problemen is het belangrijk om ook op zoek te gaan naar kansen en nieuwe mogelijkheden. Het 'kansdenken' geeft de ruimte om op meerdere domeinen nieuwe ideeën te ontwikkelen. Het doet meer een beroep op de verbeeldingskracht van mensen en ook daarvoor zijn vele creatieve denktechnieken ontwikkeld. Het leuke van 'kansdenken' is dat je zelf een actieve rol speelt in het creëren van nieuwe ontwikkelingen in plaats van te reageren op bestaande problemen. 'Kansdenken' kun je doen door met een groep mensen door de stad te lopen (letterlijk en figuurlijk) en op zoek te gaan naar nieuwe mogelijkheden. Meestal zijn 'schouwen' gericht op het inventariseren van problemen, maar je kunt ze ook inzetten bij het zoeken naar kansen en mogelijkheden.

Burgers als coproducten van gemeentelijk beleid

Gemeenten zouden bij beleidsontwikkeling meer een beroep moeten doen op het innovatieve vermogen van hun burgers. Meer dan tot nu toe het geval is bij de huidige inspraakprocedures en bewonersparticipatie. En burgers zijn daartoe bereid als je het onlangs verschenen rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) *Vertrouwen in de buurt* wilt geloven.⁴ Als ze maar als gelijkwaardige partners (coproducten) kunnen

meedenken in het analyseren én oplossen van leefbaarheidsvraagstukken.

Bij actieve burgerparticipatie zou je een onderscheid kunnen maken in twee niveaus. Ten eerste burgerparticipatie voor (groot-)stedelijke vraagstukken. Voor vraagstukken die een wijk of buurt overtreffen zoals werkloosheid, onderwijsachterstand en verkeer is het creatieve stadsforum een goed medium. Zo'n stadsforum bestaat uit mensen die op een oorspronkelijke manier kunnen denken. En die kun je overal vinden: in de kunstwereld, de media, het onderwijs, het bedrijfsleven, de gezondheidszorg, de stedenbouw en architectuur en de ICT-wereld. Het gaat om mensen die op een of andere wijze hebben laten blijken dat ze ideeën hebben over het toekomstig gemeentelijk beleid of doordat ze initiatieven hebben ondernomen in hun werk of buurt.

De fora hebben tot doel het gemeentelijk beleid van de toekomst te inspireren. En daarbij wordt niet alleen uitgegaan van problemen, maar ook van nieuwe kansen en mogelijkheden die de stad biedt. Om de denkkracht van deze mensen goed te benutten, is het belangrijk om zowel de *wat* als de *hoe* vraag te stellen. Dat betekent dat de gemeente het lef moet hebben om samen met deze groep mensen het probleem te analyseren en vervolgens te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om het op te lossen. Dus kant-en-klare voorstellen voorleggen aan een denktank werkt niet. En problemen zijn vaak complex en vragen om een integrale aanpak. Daarom zijn meerdere disciplines nodig; niet alleen vakspecialisten, maar ook generalisten en zogenaamde 'friskijkers'.

Het tweede niveau is dat van burgerparticipatie voor leefbaarheidsvraagstukken in de buurt. Veel stadsproblemen doen zich voor in wijken en buurten: zwerfvuil, criminaliteit, burenoverlast, achterstallig onderhoud van woningen en groen, onvoldoende voorzieningen, een toenemende vergrijzing, spanningen tussen verschillende culturen. Vraagstukken die te maken hebben met de leefbaarheid van een wijk of buurt. Voor deze vraagstukken zou je buurtfora kunnen oprichten. In het WRR-rapport *Vertrouwen in de buurt* wordt gepleit voor nieuwe benaderingen van bewonersparticipatie in buurten.

Daarin maken zij een onderscheid tussen bewonersparticipatie in achterstandsbuurten en bewonersparticipatie in middenstands- en voorstandsbuurten. Met name in die laatste buurten zouden bewoners veel meer als coproducten van beleid beschouwd moeten worden. Gemeenten zouden meer uit moeten gaan van de zogeheten vraaglogica van bewoners. Anticiperen op hun behoeftes en vragen, een gezamenlijke analyse van de problemen en een faciliterende houding van de gemeente bij de oplossing daarvan, lijkt de meeste kans van slagen te hebben in

deze buurten. En zoals ook de WRR schrijft, moet de gemeente daarbij niet te veel zeuren over representativiteit van bewoners, maar blij zijn als goede mensen zich voor goede doelen verenigen! Het vertrouwen van burgers in de politiek kan weer toenemen indien ‘de politiek een globale richting aangeeft en bewoners en sociale spelers uitnodigt om binnen die – grotere – ruimte een wezenlijke verantwoordelijkheid over te nemen (...) Dat vereist een politiek die een visie kan schetsen en burgers vertrouwen durft te geven op terreinen die voor hen van dagelijks belang zijn en die ze kunnen overzien.’

In achterstandsbuurten raadt de WRR aan om te beginnen met een zogenaamde sociale herovering: een daadkrachtig optreden van de gemeente om het sociale isolement te doorbreken van kwetsbare groepen en de schadelijke ontwikkelingen in te perken. Ook daarin kunnen burgers worden betrokken, maar de gemeente heeft daarin samen met de maatschappelijke organisaties het voortouw.

En voor beide buurten geldt dat de gemeente de rol van regisseur op zich neemt en veel meer dan tot nu toe het geval is, een beroep doet op het creatieve denkvermogen van burgers. Dus ook hier geen kant-en-klare voorstellen vanuit het gemeentelijk apparaat maar samen met burgers analyseren waar de problemen liggen en zoeken naar meerdere opties voor een oplossing. En bij de uitvoering ervan zou de gemeente de verantwoordelijkheid ook meer bij de burgers kunnen leggen, desgewenst met meer ruimte voor een eigen buurtbudget.

Creatief management binnen het gemeentelijk apparaat

Creatief talent en creatieve beleidsontwikkeling moet niet een ‘ding’ zijn van en voor enkele ambtenaren of een afdeling. Creativiteit moet een integraal onderdeel uitmaken van het totale bedrijfsbeleid van het gemeentelijk apparaat. Igor Byttebier geeft in zijn eerdergenoemde boek tien stappen naar een creatieve organisatie, die evengoed toepasbaar zijn voor gemeenten:

1. Overtuig de top
2. Herken in je omgeving de barrières voor creativiteit
3. Ontwikkel een creatieve cultuur met tegengestelde kwaliteiten
4. Organiseer creativiteit als een project
5. Stel haalbare en meetbare doelen
6. Benut het aanwezige talent
7. Geef opleidingskansen
8. Bepaal zorgvuldig je implementatiestrategie
9. Ontwikkel je eigen instrumenten
10. *Don't forget the fun!*

Het voert te ver om deze aanbevelingen in dit bestek verder uit

te werken. Maar duidelijk is dat creativiteit niet iets eenmaligs is en niet is voorbehouden aan creatieve geesten. Je kunt als organisatie een bewust uitgezet creativiteitsbeleid voeren, als onderdeel van human resource management-beleid met het doel meer mensen in de organisatie creatief te leren denken.

Ten slotte

Het zou mooi zijn als in de toekomst meer gemeenten doordrongen zijn van de noodzaak om hun creatief talent actiever in te zetten. Problemen worden alleen maar complexer. De enorme belangstelling van gemeenten voor het concept 'de creatieve stad' biedt mooie aanknopingspunten. Maar het zou een gemiste kans zijn indien gemeenten het alleen zien als een marketinginstrument om meer mensen van de 'creatieve klasse' binnen te halen en de creatieve industrie te bevorderen en daarmee hoger te scoren op de Creativiteitsindex. Dat is slechts kortetermijnpolitiek. Binnen een duurzaam creativiteitsbeleid is iedere stad uniek en alleen op eigen kracht en met gebruikmaking van het in de stad aanwezige talent zijn grootstedelijke problemen op te lossen.

Daarmee is ook het begin van een antwoord gegeven op de vraag van zowel Richard Florida als van zovele van zijn critici op welke wijze de creatieve klasse niet verwordt tot een nieuwe elite, maar een maatschappelijke betekenis kan hebben voor de stad. Het in het kader genoemde wijkproject 'Maatschappelijk Betrokken Ondernemerschap' in Haarlem is daar een klein voorbeeld van.

- 1 R. Florida, *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, New York 2002.
- 2 I. Bytsebier, *Creativiteit. Hoe? Zo!*, Tielt 2002.
- 3 Ch. Landry, *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators*, Londen 2000.
- 4 WRR, *Vertrouwen in de buurt*, Amsterdam 2005.